

POLITICKÉ VEDY / POLITICAL SCIENCES

Časopis pre politológiu, najnovšie dejiny, medzinárodné vzťahy, bezpečnostné štúdiá / Journal for Political Sciences, Modern History, International Relations, security studies

URL of the journal / URL časopisu: <http://www.politickevedy.fpvmv.umb.sk>

Author(s) / Autor(i): **Jana Štefaňáková**
Article / Článok: Rodová politika v nemecky hovoriacich krajinách a na Slovensku s dôrazom na uplatňovanie rodovej rovnosti v jazyku na pozadí európskej rodovej politiky a práva
Publisher / Vydavateľ: **Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov – UMB Banská Bystrica / Faculty of Political Sciences and International Relations – UMB Banská Bystrica**
DOI: <https://doi.org/10.24040/politickevedy.2022.25.1.186-210>

Recommended form for quotation of the article / Odporúčaná forma citácie článku:

ŠTEFAŇÁKOVÁ, J. 2022. Rodová politika v nemecky hovoriacich krajinách a na Slovensku s dôrazom na uplatňovanie rodovej rovnosti v jazyku na pozadí európskej rodovej politiky a práva. In *Politické Vedy*. Vol. 25, no. 1, pp. 186-210. ISSN 1335 – 2741. Available at: <https://doi.org/10.24040/politickevedy.2022.25.1.186-210>

By submitting their contribution the author(s) agreed with the publication of the article on the online page of the journal. The publisher was given the author's / authors' permission to publish and distribute the contribution both in printed and online form. Regarding the interest to publish the article or its part in online or printed form, please contact the editorial board of the journal: politicke.vedy@umb.sk.

Poskytnutím svojho príspevku autor(i) súhlasil(i) so zverejnením článku na internetovej stránke časopisu *Politické vedy*. Vydavateľ získal súhlas autora / autorov s publikovaním a distribúciou príspevku v tlačenej i online verzii. V prípade záujmu publikovať článok alebo jeho časť v online i tlačenej podobe, kontaktujte redakčnú radu časopisu: politicke.vedy@umb.sk.

RODOVÁ POLITIKA V NEMECKY HOVORIACICH KRAJINÁCH A NA SLOVENSKU S DÔRAZOM NA UPLATŇOVANIE RODOVEJ ROVNOSTI V JAZYKU NA POZADÍ EURÓPSKEJ RODOVEJ POLITIKY A PRÁVA¹

GENDER POLICY IN GERMAN-SPEAKING COUNTRIES AND IN SLOVAKIA WITH AN EMPHASIS ON LANGUAGE POLICY IN RELATION TO THE APPLICATION OF GENDER EQUALITY IN THE LANGUAGE AGAINST THE BACKGROUND OF EUROPEAN POLICY AND LAW

Jana Štefaňáková*

ABSTRACT

In recent decades, in line with European gender policy, the issue of gender mainstreaming has also come to the fore, leading to a debate on the use of inclusive or gender-balanced language in several developed countries. As a result of gender policy and legislation, changes are taking place in almost all languages as a result of the balanced expression of the proportion of men and women. Feminist-oriented language research, which has criticized the inappropriate use of generic masculine, has encouraged the development of gender-balanced or neutral language strategies in many languages. In countries where the concept of political correctness has long been used and correctness is also required by legal instruments, a certain awareness of gender-balanced use of language has been achieved. Such countries include the German-speaking countries of Germany, Austria and Switzerland, where awareness of the use of gender-symmetrical language began to develop on a linguistic-political basis rather than in post-socialist countries, including Slovakia. The aim of the present study is to provide insight into the current political and legislative framework for gender equality in the German-speaking countries of Austria, Germany and Switzerland and

* Mgr. Jana Štefaňáková, PhD. pôsobí ako docentka na Katedre germanistiky, Filozofická fakulta, Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici, Tajovského 51, Banská Bystrica, Slovenská republika, e-mail: jana.stefanakova@umb.sk.

DOI: <https://doi.org/10.24040/politickevedy.2022.25.1.186-210>

¹ Tento príspevok bol vypracovaný v rámci riešenia grantového projektu KEGA s názvom *Využitie informačných technológií ako inovatívny faktor interdisciplinárnej edukácie budúcich prekladateľov a právnikov*. Číslo: 022UMB-4/202

Slovakia with an emphasis on gender policy in relation to the use of gender-symmetric language from a comparative perspective. It is based on the fact that in the German-speaking environment, the public debate on gender equality in all aspects is more established and more developed than in Slovakia.

Key words: Gender Policy, Language Gender Policy, Institutional and Legislative Framework of Gender Equality in Austria, Germany and Switzerland, Institutional and Legislative Framework of Gender Equality in Slovakia, Inclusive and Gender Balanced Language

Úvod

V druhej polovici 20. storočia sa vo vedeckých kruhoch rozvinula diskusia týkajúca sa rôznych aspektov rodovej rovnosti. Problematikou rozlišovania pohlavia a rodu sa začali najskôr zaoberať rôzne feministické koncepcie, postupne sa rodová problematika dostala do centra záujmu viacerých disciplín, ktoré na tento jav nazerajú cez prizmu filozofie, práva, literárnej vedy, sociológie, politológie, sociálnej práce, psychológie a jazykovedy. Interdisciplinárny rodový výskum upriamil pozornosť na to, ako spoločenské systémy produkujú rodové rozdiely alebo ako sa vytvára nerovnosť a hierarchia medzi pohlaviami. Mnohé vyspelé krajiny sveta prijali do svojej legislatívy zákony, ktorých cieľom bolo zabrániť rozličným formám diskriminácie na základe rodu. Európska únia zakotvuje v súčasnosti rovnosť medzi mužmi a ženami medzi základné princípy a zaväzuje členské štáty uplatňovať vo všetkých politikách opatrenia pre jej posilňovanie. Základným argumentom je, že na realizovanie zmien v spoločnosti nestačia len zmeny na legislatívnej úrovni (ako sa to často deje dnes), ale dôležité sú zmeny v komplexnom usporiadaní spoločnosti na rôznych úrovniach, tzn. v hospodárskom, sociálnom a kultúrnom usporiadaní (porov. Kobová, 2010). Podstatou rodovej politiky je tak tematizovať všetky oblasti verejného a súkromného života, ktoré sú zasiahnuté mocenskou nerovnováhou. K dôležitým nástrojom a mechanizmom uplatňovania rodovej rovnosti v rámci verejnej politiky dnes patria najmä *gender mainstreaming*, *gender budgeting* a *gender analysis* (porov. Dončevová, 2013). V posledných desaťročiach sa v súlade s európskou rodovou politikou do popredia dostáva aj otázka uplatňovania rodovej rovnosti v jazyku, z ktorej vyplynula diskusia týkajúca sa používania inkluzívneho, resp. rodovo vyváženého jazyka vo viacerých vyspelých krajinách. Rada Európy vydala príručku na správne používanie rodovo inkluzívneho jazyka vo všetkých jazykoch členských krajín EÚ, ktorá obsahuje pre príslušné jazyky aj konkrétne odporúčania na používanie rodovo citlivého vyjadrovania. Diskurz rovnosti žien a mužov sa

v mnohých krajinách stal dôvodom na politicky korektné zmeny v jazyku, pričom sa snaží uchopiť jazyk ako silnú zbraň postmoderného človeka. Feministicky orientované výskumy jazyka, ktoré kritizovali neprimerané používanie *generického maskulina*, podnietili v mnohých jazykoch vytvorenie stratégií na uplatňovanie rodovo vyváženého či neutrálneho jazyka. V spoločnostiach, kde je pojem *politologickej korektnosti* už dlhodobo zaužívaný a korektnosť je vyžadovaná aj právnymi nástrojmi, došlo k dosiahnutiu istého povedomia o rodovo vyváženom používaní jazykových prostriedkov. K takýmto krajinám už patrí väčšina západných európskych krajín vrátane nemecky hovoriacich krajín Nemecka, Rakúska a Švajčiarska, kde sa povedomie pre používanie rodovo vyváženého jazyka začalo na jazykovo-politickej báze vytvárať skôr ako v postsocialistických krajinách, ku ktorým patrí aj Slovensko. Požiadavka *politologickej korektnosti* dnes teda zahŕňa aj rodovo citlivé vyjadrovanie vo vzťahu k pohlaviu, a to najmä v oblasti verejnej sféry. Agenda úzko súvisiaca s rodovou rovnosťou poskytuje názorný príklad otvárania verejného diskurzu, ktorý však ide aj ruka v ruke s nárastom odporu proti jej uplatňovaniu. Predkladaná štúdia si kladie za cieľ poskytnúť náhľad na aktuálny politický a legislatívny rámec rodovej rovnosti v nemecky hovoriacich krajinách Rakúsku, Nemecku, Švajčiarsku a na Slovensku s dôrazom na oblasť jazykovej politiky zameranej na uplatňovanie rodovo inkluzívneho jazyka na pozadí európskej rodovej politiky a práva. Vychádzame pritom zo skutočnosti, že na Slovensku zatiaľ neprebehla ucelenejšia diskusia týkajúca sa problematiky rodovo vyváženého jazyka na takej úrovni ako v nemecky hovoriacich krajinách, kde pod vplyvom feministologickej, genderovej lingvistiky a medzinárodnej rodovej politiky vznikol rad usmernení na rodovo citlivé vyjadrovanie a vytvorili sa aj špecifické jazykové formy na rodovo vyvážené pomenovanie osôb.

1. Rodová politika na úrovni EÚ

Korene rodovej politiky, ktorá je na rozdiel od iných verejných politik veľmi mladá, sa formovali už od 17. – 18. storočia na báze rôznych protidiskriminačných aktivít za práva žien. Zásadný vplyv na vznik rodovej politiky mala druhá vlna feminizmu v druhej polovici 20. storočia. Feministické hnutie vnieslo do verejnej diskusie problémy, ktoré dosiaľ neboli predmetom verejného záujmu, a následne sa usilovalo o ich nastolenie ako predmetu inštitucionálnej politickej agendy. Zároveň rozširovalo chápanie politiky o aktivizmus aj na „neformálnej“ či kultúrnej úrovni (porov. Dončevová, 2013). V tomto období sa

sformovala hlavná filozofia rodovej politiky, ktorá je aktuálna dodnes. Zaoberá sa pomermi medzi rodmi vychádzajúc z toho, že biologické rozdiely v pohlaví neopravňujú k vytváraniu spoločenských rodových rozdielov (porov. Pietruchová, Magurová, 2011). Európska únia sa už od svojich počiatkov snaží o vytvorenie sociálneho rozmeru Európy a dosiahnutie rovnosti medzi mužmi a ženami. Komplexný systém, ktorého cieľom bolo formulovať a presadzovať pravidlá nediskriminácie vo vede, politike, zamestnaní, práve, školstve, živote rodiny, jazyku a pod., sa však vytvoril až koncom 20. storočia. Na začiatku 20. storočia sa pozornosť sústredila na dosiahnutie volebného práva pre ženy. Na to nadviazali snahy o utváranie priaznivých podmienok pre pôsobenie žien v mocenských a politických štruktúrach jednotlivých krajín (Filadelfiová, Radičová, Pulíš, 2000). Na medzinárodnej úrovni túto myšlienku podporilo viacero významných dokumentov prijatých na pôde Organizácie spojených národov (OSN). Pokiaľ ide o legislatívny rámec na úrovni EÚ, základným medzinárodným dokumentom je *Všeobecná deklarácia ľudských práv* z roku 1948, podľa ktorého nikto nesmie byť diskriminovaný na základe pohlavia, rasy, farby, jazyka, náboženstva, politického názoru, národného alebo sociálneho pôvodu, príslušnosti k národnej menšine alebo majetku. Dôležitými dokumentmi sú aj *Dohovor o politických právach žien* (1954), *Medzinárodný dohovor o občianskych a politických právach* (1966) a *Dohovor o odstránení všetkých foriem diskriminácie žien* z roku 1979, ktoré hovoria o potrebe prekonávania stereotypných predstáv o mužskosti a ženskosti. V roku 1993 bola na Svetovej konferencii o ľudských právach vo Viedni prijatá *Viedenská deklarácia*, na ktorú nadviazala *Rezolúcia Európskeho parlamentu o vyváženej účasti mužov a žien v rozhodovaní* v roku 1995. Významným medzníkom bolo prijatie *Akčnej platformy IV. svetovej konferencie o ženách v roku 1995 v Pekingu*, ktorá je východiskom pre všetky programy, dokumenty a snaženia v oblasti rovnosti. Myšlienka rovnosti sa dlho obmedzovala len na pracovnú oblasť, až tzv. *Amsterdamská zmluva*, ktorá vstúpila do platnosti v roku 1999, vymedzila rovnosť ako centrálny problém a jednu z hlavných úloh EÚ. V zmluve uzatvorenej v Amsterdame je ako záväzný princíp zakotvený aj *gender mainstreaming* ako stratégia EÚ na dosiahnutie rodovej rovnosti vo všetkých oblastiach verejného i súkromného života. Všetky štáty sa pristúpením k EÚ zaviazali uplatňovať tento princíp vo svojej politike. Politiku rodovej rovnosti podporili aj dokumenty prijaté 9. júna 2000 a 11. marca 2005 na mimoriadnych zasadnutiach OSN Peking + 5 a Peking + 10 a akčná platforma OSN v oblasti rodovej rovnosti s názvom Peking + 15 v roku 2010, kde boli prijaté ďalšie opatrenia a iniciatívy na uplatňovanie Pekinskej deklarácie a akčnej platformy. Rovnosť medzi mužmi a ženami je podporovaná aj

prostredníctvom strategických plánov (Rámcová stratégia pre rodovú rovnosť uplatňovaná v rokoch 2001 – 2006, Plán pre rovnosť žien a mužov 2006 – 2010, Stratégia uplatňovania rovnosti medzi mužmi a ženami na obdobie 2010 – 2015, Strategický záväzok k rodovej rovnosti na obdobie 2016 – 2019, Stratégia pre rodovú rovnosť na roky 2020 – 2025). V roku 2006 vznikol *Európsky inštitút pre rodovú rovnosť – EIGE* (European Institute for Gender Equality), ktorý je od roku 2010 zodpovedný za koordinovanie rodovej politiky v EÚ. *Lisabonská zmluva* vstúpila do platnosti v roku 2009 a aktualizovala predchádzajúce zmluvy EÚ, pričom zabezpečila uznanie práv ustanovených v *Charte základných práv EÚ*. Z hľadiska vývoja politiky a legislatívy vo vzťahu k rodovej rovnosti má veľký význam *Dohovor Rady Európy o predchádzaní násilliu na ženách a domácejmu násilliu a o boji proti nemu*, nazývaný aj ako *Istanbulský dohovor*, ktorý bol 11. mája 2011 predložený na podpis členským štátom Rady Európy (RE) v Istanbuli. Ide o jednu z mnohých medzinárodných zmlúv Rady Európy s ľudsko-právnou tematikou, ktorej cieľom je pomôcť vytvoriť jednotný právny rámec na celoeurópskej úrovni a ktorá je zameraná na ochranu žien pred všetkými formami násillia. Niektoré krajiny sa bránia ratifikovaniu tohto dohovoru. Dôvodom je práve definícia *genderu* ako sociálneho konštrukt, ktorá vzbudzuje dodnes otázky, pretože neobsahuje jednoznačnú naviazanosť *genderu* na pohlavie, čím podľa odborníkov na medzinárodné právo vytvára priestor na rôzne sporné interpretácie a presadzovanie genderovej ideológie. Keď EÚ v 90. rokoch 20. storočia pristúpila k politike *gender mainstreamingu*, zohľadňovanie rodovej rovnosti sa stalo cieľom pre všetky oblasti politiky a do pozornosti sa dostala aj jazyková politika zameraná na uplatňovanie rodovo inkluzívneho jazyka.

2. Rodová politika na úrovni OSN, Rady Európy a EÚ s dôrazom na uplatňovanie rodovo inkluzívneho jazyka

Výskumy jazyka z rôznych perspektív potvrdzujú, že jazyk je nástroj nielen na dorozumievanie, ale aj na opis reality a zároveň jej formovanie. Tak, ako sa vyvíjala rodová politika a práva žien, formovala sa postupne vo vyspelých krajinách aj inkluzívnejšia a nediskriminačná forma jazyka. Tento proces prebiehal postupne a nebol jednoduchý. Už pri formulovaní *Všeobecnej deklarácie ľudských práv* (1948) museli prebehnúť dlhé diskusie, aby sa nakoniec použil rodovo vyvážený jazyk. Dnes už na úrovni EÚ, OSN, Rady Európy a vo vyspelých krajinách nikto nepochybuje o dôležitosti inkluzívneho a nediskriminačného jazyka. Na Slovensku táto diskusia začínala veľmi opatrne

a stále sa v určitých kruhoch stretáva s neporozumením. Napriek už dlhodobejšie existujúcej legislatíve týkajúcej sa zrovnoprávnenia žien, mužov či iných pohlaví na medzinárodnej úrovni, ktorá siaha do minulého storočia, možno sledovať záujem o riešenie právnych otázok týkajúcich sa použitia rodovo vyváženého jazyka až v posledných desaťročiach. Najmä pod vplyvom výskumu jazyka podnieteného feministickým hnutím dnes už vo viacerých krajinách sveta a v rôznych medzinárodných organizáciách existujú právne či politicko-právne normy, ktoré podporujú, upravujú alebo dokonca používajú rodovo vyvážený jazyk. Vo vzťahu k rodovo vyváženému jazyku teda možno hovoriť o práve, ktoré podporuje rodovo vyvážený jazyk len nepriamo, pričom vytvára predpoklady pre jeho uplatňovanie, ako aj o práve, ktoré už špecificky upravuje používanie rodovo vyváženého jazyka, pričom právne normy rozličnej právnej sily upravujú zásady jeho používania v súkromnoprávných vzťahoch, vo vzťahoch verejného práva, alebo dokonca v právnych predpisoch. Niektoré právne normy už medzičasom vyjadrujú obsah z hľadiska rodu, pričom sa v jazyku upúšťa od dominancie mužského gramatického rodu a zviditeľňuje sa existencia žien (porov. Terkanič, 2014 v Cviková a kol., 2014). Pre Slovensko a nemecky hovoriace krajiny vyplývajú záväzky v oblasti rovnoprávnosti žien a mužov z ich členstva v medzinárodných organizáciách, predovšetkým z členstva v EÚ, Organizácii spojených národov a Rade Európy.² Členské štáty týchto organizácií sa zaviazali naplňať spoločné ciele, ku ktorým patrí aj odstraňovanie nerovnosti žien a mužov a presadzovanie rovného zaobchádzania so všetkými ľuďmi bez ohľadu na ich pohlavie a rod. Z medzinárodných zmlúv má dôležité miesto *Dohovor o odstránení všetkých foriem diskriminácie žien* (CEDAW, 1979) a *Dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd*, podľa ktorého nie je prípustná žiadna forma diskriminácie kvôli pohlaviu, rase, farbe pleti, jazyku, náboženstvu, politickému alebo inému zmýšľaniu, národnostnému alebo sociálnemu pôvodu, príslušnosti k národnostnej menšine, majetku, rodu alebo inému postaveniu (čl. 14). Dohovor z roku 1953, ku ktorému bolo postupne pridaných 14 dodatkových protokolov, je vo všetkých členských štátoch EÚ záväzný. Keďže Slovensko, Nemecko a Rakúsko sú členskými štátmi EÚ, musia vychádzať aj z primárneho práva EÚ, zakotveného v tzv. Lisabonskej zmluve a Charte základných práv Európskej únie. Od tohto primárneho práva sa následne odvíja sekundárne právo EÚ, napríklad smernice pre oblasť rodovej rovnosti, ako aj rozhodnutia Súdneho dvora

² Švajčiarsko nie je členskou krajinou EÚ, preto pre neho vyplývajú predovšetkým záväzky z členstva v OSN a Rade Európy.

Európskej únie, ktoré do veľkej miery usmerňujú právnu prax v jednotlivých členských štátoch Európskej únie. Z hľadiska súčasnej praxe sa tieto dokumenty považujú za kľúčové, najmä pokiaľ ide o právne aspekty rodovo vyváženého jazyka na Slovensku a v nemecky hovoriacich krajinách Rakúsku a Nemecku. Používanie rodovo vyváženého jazyka možno zaradiť aj pod tzv. lingvistické práva upravené vo *Všeobecnej deklarácii lingvistických práv* z roku 1996 (porov. Tolstokorová, 2009). Uplatňovanie rodovo inkluzívneho jazyka ako súčasť zásady rovnosti však paradoxne nie je pomenované explicitne v žiadnej z uvedených formulácií vybraných medzinárodných dokumentov, hoci inštitúcie zastrešujúce tieto dokumenty dlhodobo poskytujú výklad, ktorý reflektuje mimoriadny význam jazyka pri presadzovaní rovnosti žien a mužov v dôstojnosti a právach priznaných ľuďom bez ohľadu na pohlavie (porov. Terkanič, 2014 v Cviková a kol., 2014).

Na úrovni OSN je základným dokumentom v oblasti rovnosti žien a mužov *Dohovor o odstránení všetkých foriem diskriminácie žien* z roku 1979. I keď v texte Dohovoru sa požiadavka používania rodovo vyváženého jazyka nespomína, OSN túto požiadavku od dohovoru odvodzuje (porov. Terkanič, 2014 v Cviková a kol., 2014). Dôležitým míľnikom pre používanie rodovo vyváženého jazyka bolo oficiálne vznesenie požiadavky Kanady a európskych severských štátov Dánsko, Fínsko, Švédsko, Island a Nórsko z roku 1987, aby sa v oficiálnych dokumentoch prestal používať tzv. sexistický jazyk. O dva roky neskôr vzniklo k tejto problematike prvé usmernenie pre anglický, francúzsky a španielsky jazyk. V roku 1990 bola uverejnená nová edícia usmernení v šiestich oficiálnych jazykoch OSN: arabčine, čínštine, angličtine, francúzštine, ruštine a španielčine. Tieto usmernenia boli prispôsobené špecifikám jednotlivých jazykov a požadovali zváženie alternatív pre rodovo citlivé vyjadrovanie v iných jazykoch. V roku 1995 Generálna konferencia UNESCO prijala rozhodnutie revidovať všetky svoje základné dokumenty za účelom odstránenia tzv. sexistického jazyka (porov. Terkanič, 2014 v Cviková a kol., 2014). V revíziách sa pozornosť sústredila na to, aby sa v názvoch pracovných pozícií a funkcií odrážala existencia žien, pristúpilo sa k vynechaniu mužských zámen a rozšírilo sa používanie ženských zámen popri mužských zámenách, ako aj alternatívne používanie množného čísla. Taktiež sa odporúčalo prehodnotiť formy oslovenia žien a odmietnuť stereotypné označenia „typický“ ženských a „typický“ mužských pozícií. Následne sa realizovali aj výskumy, ktoré sa zaoberali implementáciou týchto usmernení vo vybraných dokumentoch nadnárodných organizácií. Dohovor o odstránení všetkých foriem diskriminácie žien a príslušné usmernenia vypracované na pôde UNESCO dodnes predstavujú pre mnoho štátov

povzbudenie v ich snahách zahrnúť úpravu rodovo vyváženého jazyka do národných legislatív. Problematika odstraňovania rodovo necitlivého jazyka postupne získala pozornosť aj v oblasti obchodu, vzdelávania, médií a našla odraz v rozmanitých etických kódexoch. Austrálska vláda v súčasnosti dáva svoje dokumenty pred publikovaním posúdiť aj z hľadiska rodovej vyváženosti jazyka (porov. Tolstokorová, 2009). Podobné príklady možno nájsť aj v Európe. Uplatňovanie rodovo vyváženého jazyka v úradnom styku má silnú podporu napríklad v Taliansku. Ostatné európske krajiny zaznamenávajú rozličnú mieru používania rodovo inkluzívneho jazyka v úradných dokumentoch. Slovensko podniklo niekoľko podporných krokov a v nemecky hovoriacich krajinách sa už aj vďaka príslušnej legislatíve presadzuje rodovo citlivé vyjadrovanie nielen vo verejnej sfére, ale aj v iných doménach.

V dokumentoch Rady Európy možno nájsť taktiež konkrétne politicko-právne záväzky v oblasti používania rodovo vyváženého jazyka. Rada Európy (*angl. Council of Europe –COE*) má 47 členských štátov z celej Európy (vrátane Slovenska) a jej hranice siahajú až po Ural. Členské štáty sa zaviazali naplňovať ciele *Dohovoru o ochrane ľudských práv*. Na dodržiavanie tohto dohovoru v súčasnosti dohliada *Európsky súd pre ľudské práva* a zároveň všetky členské štáty, ktoré sú prostredníctvom svojich inštitúcií povinné vykladať a uplatňovať právo v súlade s uvedeným dohovorom. Súčasťou Rady Európy je Výbor ministrov ako rozhodovací orgán organizácie, ktorý sa skladá predovšetkým z ministrov a ministeriek zahraničných vecí jednotlivých členských štátov alebo stálych diplomatických zástupcov. Výbor ministrov má právomoc vydávať záväzné rozhodnutia v mene Rady Európy, ktoré sú prijímané najčastejšie vo forme rezolúcií. K jeho právomociam patrí aj prijímanie odporúčaní vládam členských štátov, ktoré bývajú často podkladom pre tvorbu národnej legislatívy, politik či programov. Už v odporúčaní č. *R (84) 17 o rovnosti medzi ženami a mužmi v médiách*³ z roku 1984 možno nájsť odporúčanie týkajúce sa podpory skúmania možností „nesexistického používania jazyka“. V roku 1990 prijala Rada Európy *Odporúčanie č. R (90) 4 na odstránenie sexizmu z jazyka*.⁴ Výbor ministrov v ňom odporúča, aby vlády členských štátov podporovali používanie nesexistického jazyka, ktorý bude zohľadňovať prítomnosť, postavenie a úlohy žien v spoločnosti, rovnako ako to

³ Recommendation No. R (84) 17 of the Committee of Ministers to member states on equality between women and men in the media.

⁴ Recommendation No. R (90) 4 of the Committee of Ministers to member states on the elimination of sexism from language.

robí súčasná jazyková prax u mužov; uviedli terminológiu používanú v právnych textoch, verejnej správe a vzdelávaní do súladu s princípom rodovej rovnosti a podporovali používanie rodovo vyváženého jazyka v médiách (porov. *Recommendation No. R (90) 4 of the Committee of Ministers to member states on the elimination of sexism from language*). Vznik tohto odporúčania bol argumentovaný tým, že dosiahnutiu skutočnej rovnosti stále prekážajú niektoré sociálne, kultúrne a iné bariéry či predsudky, pričom jednu z bariér má predstavovať aj používanie tzv. sexistického jazyka. Od roku 1990 používanie rodovo vyváženého jazyka v úradnom i bežnom styku v členských štátoch Rady Európy značne pokročilo. Vznikli ďalšie odporúčania, napr. odporúčanie *Rec (2003) 3 o vyváženej účasti žien a mužov na politickom a verejnom rozhodovaní* z roku 2003⁵ a odporúčanie *CM/Rec (2007) 17 o štandardoch a mechanizmoch rodovej rovnosti* z 21. novembra 2007.⁶ V súlade s odporúčaním z roku 2007 by členské štáty Rady Európy mali prijať usmernenia na používanie rodovo vyváženého jazyka v úradných dokumentoch, osobitne v právnych textoch, v úradnom styku, vo vzdelávaní a v médiách. Taktiež by mali prijať administratívne opatrenia, aby úradný jazyk odrážal vyvážený podiel na moci medzi ženami a mužmi. Rada Európy prijala aj usmernenia týkajúce sa konkrétneho používania rodovo vyváženého jazyka, ktoré boli uverejnené v dvoch oficiálnych jazykoch Rady Európy (v angličtine a francúzštine) s odporúčaním pre adekvátne rozšírenie do ostatných jazykov. Zároveň sa zaviazala v dokumentoch vylúčiť používanie tzv. sexistického jazyka. V roku 2018 *Generálny sekretariát Rady Európy* vydal usmernenie s názvom *Inkluzívna komunikácia v rámci GSR*, ktoré vyšlo vo všetkých úradných jazykoch Európskej únie, teda aj v slovenčine. Usmernenie obsahuje tipy na nezaujaté vyjadrovanie, napr. vo vzťahu k ženám a mužom, k osobám so zdravotným postihnutím a iným skupinám. Jeho obsah je špecifický pre jednotlivé jazyky, keďže každý jazyk má svoj vlastný gramatický systém a štýl (porov. Štefaňáková, 2020).

Európsky parlament sa zaviazal používať rodovo citlivý jazyk vo všetkých svojich publikáciách a oznámeniach v roku 2008, keď deklaroval: „*Používanie rodovo neutrálneho jazyka je niečím viac ako len vecou politickej korektnosti. Jazyk významne ovplyvňuje postoj, správanie a vnímanie. Európsky parlament*

⁵ Recommendation Rec (2003) 3 of the Committee of Ministers to member states on balanced participation of women and men in political and public decision making

⁶ Recommendation CM/Rec (2007) 17 of the Committee of Ministers to member states on gender equality standards and mechanisms

ako inštitúcia plne podporuje zásadu rodovej rovnosti, čo by sa malo odzrkadliť aj v jazyku, ktorý používa.“ (Rodovo neutrálny jazyk v Európskom parlamente, 2009, s. 3) Usmernenie, ktoré vydal Európsky parlament s cieľom presadiť používanie *rodovo neutrálného jazyka* obsahuje časť, ktorá sa vzťahuje na všetky jazyky Európskej únie a časť, ktorá zohľadňuje osobitosti konkrétnych jazykov. Vo všetkých jazykoch sa odporúča obmedziť používanie generického maskulina, prezentuje sa požiadavka rozdielneho prístupu v uvádzaní ženských a mužských tvarov profesií, problematizuje sa skloňovanie mien v niektorých jazykoch, rozlišovanie rodinného stavu v označeniach žien a prízvukuje sa potreba oslovovať ženy podľa ich vôle. (Rodovo neutrálny jazyk v Európskom parlamente, 2009)

Na úrovni Európskej únie sa už od roku 1982 prijímajú štvorročné akčné programy pre oblasť rodovej rovnosti, z ktorých niektoré si kladú za cieľ eliminovať tzv. sexistické používanie jazyka. Tieto akčné plány mali výrazný vplyv aj na koncipovanie *Charty základných práv EÚ*, v ktorej bola snaha obsah vyjadriť rodovo citlivým jazykom.

Z predchádzajúcej analýzy je zrejmé, že Nemecko, Rakúsko, Švajčiarsko a Slovenská republika sú v oblasti rodovej rovnosti a nediskriminácie viazané viacerými medzinárodnými dokumentmi, ktoré sa implementujú do národných legislatív. V nasledujúcej kapitole poukážeme na jazykovú politiku voči uplatňovaniu rodovo vyváženého jazyka v Nemecku, Rakúsku, Švajčiarsku a na Slovensku na pozadí legislatívy týchto krajín, pričom pozornosť venujeme aj konkrétnym predpisom, ustanoveniam a aktivitám podporujúcich uplatňovanie rodovo vyváženého v súlade so stratégiou *gender mainstreamingu*. Pri analýze problematiky vychádzame zo skutočnosti, že diskurz zameraný na problematiku rodovo vyváženého jazyka je v nemecky hovoriacich krajinách viac rozvinutý ako na Slovensku, kde sa táto problematika ešte len dostáva do vedomia spoločnosti.

3. Inštitucionálny a legislatívny rámec rodovej rovnosti v Nemecku, Rakúsku, Švajčiarsku a na Slovensku vo vzťahu k uplatňovaniu rodovej rovnosti v jazyku

3.1 Legislatívny a inštitucionálny rámec rodovej rovnosti a rodovo vyvážený jazyk v nemecky hovoriacich krajinách

Na diskurz vo vzťahu k rodovej problematike v **Nemecku** je potrebné nazerať vo svetle rozdielneho vývoja vo východnom a západnom Nemecku (porov.

Štefaňáková, 2020). V západnom Nemecku sa problematika rodovej rovnosti dostala do centra politického záujmu pod vplyvom tzv. druhej vlny feminizmu a presadzovala sa systémom smerom „zdola nahor“. V bývalom východnom Nemecku sa tieto snahy obmedzovali najmä na začlenenie žien do pracovného procesu, pričom vychádzali naopak z emancipačnej politiky systémom „zhora nadol“ (porov. Pietruchová a Magurová, 2011).

Pokiaľ ide o legislatívny rámec rodovej rovnosti v Nemecku, prvý text *Zákona o rovnosti medzi mužmi a ženami v oblasti občianskych práv (Gleichberechtigungsgesetz: Gesetz über die Gleichberechtigung von Mann und Frau auf dem Gebiet des bürgerlichen Rechts)* bol prijatý v roku 1957. Tento zákon, novelizovaný v roku 2006, sa týka občianskeho a rodinného práva. K významným zmenám v uvažovaní o rovnosti mužov a žien mimo rodinného práva došlo najmä po 4. svetovej konferencii OSN žien v Pekingu (1995). V roku 1994 bolo v nemeckej ústave – *Grundgesetz* zakotvené zrovnoprávnenie mužov a žien (čl. 3). V tom istom roku bol prijatý tzv. *Druhý zákon o rovnosti – Zákon o presadení rovnoprávnosti medzi mužmi a ženami (Zweites Gleichberechtigungsgesetz – Gesetz zur Durchsetzung der Gleichberechtigung von Frauen und Männern)*. Tento zákon podporoval pozitívne akcie a vyrovnávacie opatrenia na podporu zlepšenia postavenia žien a dosiahnutie rovnosti žien a mužov. V roku 2001 bol pre oblasť štátnej správy prijatý *Zákon na presadzovanie rovnosti žien a mužov v štátnej správe a súdnictve (Bundesgleichstellungsgesetz: Gesetz zur Gleichstellung von Frauen und Männern in der Bundesverwaltung und in den Gerichten des Bundes)*. Zákon obsahuje 5 oddielov. V prvej časti (oddiel č. 1) s názvom Všeobecné ustanovenia sa podľa § 1 v bode 2 uvádza: (2) „*Zákony a predpisy federálnej vlády majú rovnosť medzi ženami a mužmi vyjadrovať aj po jazykovej stránke. To platí aj pre úradnú korešpondenciu.*“ Tento zákon teda zavádza povinnosť používať v zákonných normách a úradnej korešpondencii *rodovo citlivý jazyk*.

Počiatky politiky zameranej na uplatňovanie rodovo vyváženého jazyka sa v nemecky hovoriacom prostredí spájajú s feministickou jazykovou politikou, cieľom ktorej bolo najmä eliminovať sexistické prejavy v jazyku (porov. Samel, 2000). Keďže feministická lingvistika sa pod vplyvom ženského hnutia začala rozvíjať najskôr v Nemecku, nie je prekvapujúce, že prvé pokyny a odporúčania týkajúce sa používania nesexistického resp. rodovo vyváženého jazyka pre nemčinu vznikli práve v tejto krajine. Ženy v Nemecku už na začiatku 20. storočia začali bojovať za zrovnoprávnenie v rôznych oblastiach (politickej, hospodárskej, kultúrnej a sociálnej) a organizovali sa v rôznych združeniach. Prvá vlna

ženského hnutia v Nemecku trvala do roku 1933. V medzivojnovom období a počas národného socializmu v Nemecku neexistovalo žiadne nezávislé hnutie žien. Obnovilo sa až po roku 1945, keď sa novovytvorené združenia zjednotili v tzv. *Nemeckej rade žien* (Deutscher Frauenrat – porov. Samek, 2000). Druhá vlna ženského hnutia, nazývaná aj *Nové ženské hnutie*, sa spája najmä so ženským študentským hnutím „68“. Ženy už odmietali akceptovať svoju jedinou rolu matky a ženy v domácnosti a chceli sa viac angažovať v politike (porov. Samek, 2000). Z tohto dôvodu začali vznikať rôzne ženské centrá a politické spolky žien, v ktorých sa čoraz viac dostávala do popredia téma jazyka. V 70. a 80. rokoch 20. storočia sa v západnom Nemecku do centra pozornosti dostala otázka použitia jazyka vo verejnej sfére. Poukazovalo sa na to, že niektoré slová majú sexistický obsah a sú pre ženy diskriminačné. Pracovné skupiny na rôznych nemeckých univerzitách prejavili snahu vypracovať jazykovo-politické usmernenia, aby tak podporili nesexistické používanie jazyka. Prvé oficiálne návrhy na používanie rodovo vyváženého jazyka vznikli na úradoch a ministerstvách a stali sa predmetom intenzívnych diskusií rôznych feministických, nefemistických, lingvistických a nelingvistických konferencií a kolokvií (porov. Kegyesne Szekeres, 2005). V roku 1980 vydali lingvistky **Trömel-Plötzová, Puschová, Hellingerová a Guentherodtová** (Trömel-Plötz, Pusch, Hellinger, Guentherodt, 1980) prvé usmernenie s názvom *Usmernenia na zamedzenie používania sexistického jazyka (Richtlinien zur Vermeidung des sexistischen Sprachgebrauchs)*, v ktorom apelovali najmä na tvorcov právnych textov, nariadení, formulárov, pracovných inzerátov, učebníc, rozhlasových a televíznych textov, aby používali rodovo vyvážený jazyk. Základnou požiadavkou bolo zviditeľnenie žien a symetrický spôsob označovania žien a mužov v jazyku. **Christine Bierbach a Marlis Hellingerer** vypracovali v roku 1993 na žiadosť UNESCO odporúčania s názvom *Jeden jazyk pre obidve pohlavia - pokyny pre nesexistické používanie jazyka (Eine Sprache für beide Geschlechter – Richtlinien für einen nicht-sexistischen Sprachgebrauch)*. Usmernenia sa zaoberali lexikálnymi a gramatickými pravidlami a zahŕňali pravidlá slovo tvorby (najmä na označenia osôb ženského rodu), pravidlá týkajúce sa výberu formy pre rodovo vyvážené vyjadrovanie, pravidlá kongruencie (najmä pri zámenách a podstatných menách označujúcich osoby) a štylistické pravidlá (na odstránenie asymetrie v jazyku). Prvé dokumenty, ktoré vznikli v oblasti feministickej jazykovej politiky, slúžili ako vzor a predloha pre mnohé ďalšie v Nemecku (napr. Müllerová, Fuchsová, 1993), Rakúsku (napr. Wodaková a kol., 1987) a Švajčiarsku (napr. Häberlinová, Schmidová, Wyssová, 1992). Usmernenia vznikli z poverenia

ministerstiev, súdov alebo iných inštitútov.

Rakúsko sa spočiatku vyznačovalo konzervatívnym prístupom k postaveniu žien v spoločnosti. Až pod vplyvom rakúskeho ženského hnutia v roku 1970 došlo k úspešnému uplatňovaniu žien v politických procesoch a k diskusiám o rodovej politike a rodovej rovnosti. Pokiaľ ide o základnú legislatívu Rakúska, ústavný základ pre rovnaké zaobchádzanie a rodovú rovnosť je zakotvený v *Rakúskej Spolkovej ústave (Bundes-Verfassungsgesetz, B-VG)*. Článok 2 súčasného znenia ústavy hovorí, že „*pred zákonom sú si rovní všetci občania.*“ Článok 7 vymedzuje princípy rovnakého zaobchádzania a rodovej rovnosti, pričom v bode 3 sa uvádza: „*(3) Oficiálne označenia pozícií je možné použiť vo forme, ktorá odráža pohlavie držiteľa alebo držiteľky. To isté platí pre tituly, akademické tituly a stavovské označenia.*“ (porov. Pietruchová, Magurová, 2011) Novela Zákona z roku 1998 ukladá povinnosti verejnej správe na spolkovej, regionálnej a miestnej úrovni usilovať o rovnosť mužov a žien v praxi. Právo na rovnaké zaobchádzanie bolo opakovane predmetom výkladu *Ústavného súdu* vo vzťahu k diskriminácii na základe rodu/pohlavia. Rakúsko patrí ku krajinám s najprepracovanejšou legislatívnou úpravou v oblasti domáceho násillia resp. násillia páchaného na ženách. *Spolkový zákon o ochrane proti násilliu v rodine (Bundesgesetz zum Schutz vor Gewalt in der Familie, BGBl. Nr. 759/1996)* vstúpil do platnosti v roku 1997 a odvtedy bol viackrát novelizovaný. Všeobecný *Zákon o rovnakom zaobchádzaní (Bundesgesetz über die Gleichbehandlung – Gleichbehandlungsgesetz – GIBG)* z roku 2008 zabezpečuje dodržiavanie rodovej rovnosti a antidiskriminácie na trhu práce a v prístupe k službám mimo štátnej a verejnej sféry (nazýva sa aj *Zákon o rovnakom zaobchádzaní pre súkromné hospodárstvo*). Po jeho novelizácii v roku 2011 sa dostalo Rakúsko po boku Švédska na čelo krajín EÚ aktívne presadzujúcich rodovú rovnosť v odmeňovaní. V roku 1993 bol prijatý a v nasledujúcich rokoch niekoľkokrát novelizovaný *Zákon o rovnakom zaobchádzaní vo verejnej službe (Bundes-Gleichbehandlungsgesetz – B-GIBG)*. Pôsobnosť zákona sa týka verejnej služby vrátane verejného systému vzdelávania. § 10 upravuje zastúpenie žien v komisiách alebo iných kolektívnych orgánoch a upravuje aj *rovnaké zaobchádzanie na základe jazyka, ktoré určuje, že vypisovanie pozícií sa musí diať buď v oboch rodoch, alebo v rodovo neutrálnej podobe*. Pri korešpondencii, týkajúcej sa konkrétnych osôb, sa musí používať taktiež rodovo korektné oslovenie danej osoby (porov. Pietruchová, Magurová, 2011). V druhej časti sa zákon venuje osobitným opatreniam pre ženy. V § 11 zaväzuje riadiacich pracovníkov/pracovníčky odstraňovať existujúcu nízku reprezentáciu žien na

celkovom počte trvalo zamestnaných a vo funkciách, ako aj odstraňovať existujúce znevýhodnenia žien.

Ženská, resp. rodová politika sa v Rakúsku vyvíjala v niekoľkých fázach. V 70. rokoch 20. storočia sa ženy začali intenzívnejšie zapájať do pracovného procesu. Táto fáza sa spájala so vznikom tzv. *štátneho feminizmu* a bola charakteristická silným ženským hnutím (zväčšil sa počet žien vo vláde, v roku 1975 bol napr. prijatý zákon na legalizáciu interrupcií a pod.). Keď v roku 1979 prijali *Zákon o rovnakom zaobchádzaní (Gleichbehandlungsgesetz)*, vznikla v rámci Ministerstva sociálnych vecí prvá ženská komisia s názvom *Komisia pre rovnaké zaobchádzanie (Gleichbehandlungskommission)*. V úrade spolkového kancelára sa zriadila pozícia štátnej tajomníčky pre „všeobecné ženské otázky.“ V 80. rokoch 20. storočia nastala fáza konsolidácie. V roku 1981 bol v Rakúsku prijatý prvý *Program na podporu žien vo verejnej službe (Frauenförderung im öffentlichen Dienst)*. V júli 2000 rakúska vláda zaviedla uplatňovanie *gender mainstreamingu* v súlade s Amsterdamskou zmluvou. Podľa *Zákona o rovnakom zaobchádzaní vo verejnej službe* tvorí inštitucionálne zabezpečenie v Rakúsku niekoľko orgánov. Pri úrade spolkového kancelára/kancelárky sa vytvorila *Spolková komisia pre rovnaké zaobchádzanie (Die Bundes-Gleichbehandlungskommission B-GBK)*, ktorá sa zaoberá otázkami rodovej rovnosti a antidiskriminácie definovaných v zákone. V každom rezorte musí pôsobiť *splnomocnenec/kyňa pre rovnaké zaobchádzanie* na dobu pôsobnosti päť rokov. Pri úrade spolkového kancelára/-ky funguje aj *Medzirezortná pracovná skupina pre otázky rovnakého zaobchádzania (Interministerielle Arbeitsgruppe für Gleichbehandlungsfragen)*.

Diskusia ohľadom používania rodovo vyváženého jazyka sa v Rakúsku začala neskôr ako v Nemecku. Prvé usmernenie s názvom *Lingvistické odporúčania o rovnakom jazykovom zaobchádzaní žien a mužov vo verejnej oblasti (Linguistische Empfehlungen zur sprachlichen Gleichbehandlung von Frau und Mann im öffentlichen Bereich)* vydalo Ministerstvo sociálnych vecí v roku 1987. Z poverenia ministerstva vyšlo na konci 90. rokov 20. storočia ďalšie usmernenie s názvom *Kreatívne formulovanie. Návod na rodovo vyvážené používanie jazyka. (Kreatives Formulieren. Anleitungen zu geschlechtergerechtem Sprachgebrauch – porov. Kargl a kol., 1997)*. Tieto usmernenia boli niekoľkými z mnohých, ktoré vydali rôzne inštitúcie (napr. vydavateľstvá, odborné združenia, odborové organizácie) v 90. rokoch 20. storočia ako odporúčania vo forme príručiek alebo brožúr. Na univerzitách sa v tomto období vytvorili pracovné skupiny, ktoré formulovali a vydávali návody na

používanie rodovo vyváženého jazyka. Tie platia na univerzitách dodnes ako záväzné pri formulovaní oficiálnych dokumentov, vyhlásení, pokynov a usmernení pre študentov či študijného poriadku. V rokoch 2000 až 2002 rakúska spolková vláda prijala niekoľko smerníc, podľa ktorých sa v zmysle stratégie *gender mainstreamingu* musí venovať osobitá pozornosť uplatňovaniu rodovo vyváženého jazyka vo všetkých rezortoch. Uznesením ministerskej rady z 2. mája 2001 o „rodovo vyváženom používaní jazyka na všetkých federálnych ministerstvách“ sa ministerstvá zaviazali k tomu, že v jazyku budú zohľadňovať obe pohlavia. V roku 2002 vydalo Ministerstvo školstva, vedy a kultúry príručku na rodovo vyvážené formulovanie textov, v ktorej sa odporúča obmedziť používanie maskulínnych jazykových foriem a nahradiť ich rodovo špecifickými označeniami alebo rodovo neutrálnymi formuláciami. Ministerstvo vzdelávania, vedy a výskumu (BMBWF) vydalo v roku 2018 brožúru *Geschlechtergerechte Sprache: Leitfaden im Wirkungsbereich des BMBWF/Rodovo vyvážený jazyk: odporúčanie pre oblasť pôsobnosti Ministerstva vzdelávania, vedy a výskumu* s praktickými príkladmi na rodovo vyvážené označovanie osôb a neutrálizáciu rodu v texte. Spolková kancelária ponúka na svojej internetovej stránke prehľad jazykových foriem na rodovo vyvážené zobrazovanie mužov a žien v jazyku s vyjadrením: „Jazyk nie je iba komunikačný prostriedok, ale sprostredkúva aj náš pohľad na svet a prispieva k vytvoreniu sociálnej a psychickej identity. Medzi spôsobom myslenia a používania jazyka sú vzájomné súvislosti. Naše predstavy sa dostávajú do nášho jazykového vyjadrovania a používané jazykové formy zase ovplyvňujú naše myslenie. V tejto súvislosti je oprávnená požiadavka rodovo vyváženého zobrazovania žien a mužov v jazyku“ (Bundeskanzleramt: Sprachliche Gleichbehandlung von Frauen und Männern).⁷

Švajčiarsko nie je členským štátom EÚ, ale rovnako ako SRN a Rakúsko naplňa v politike akčnú platformu zrovnoprávnenia mužov a žien, ktorá bola prijatá na 4. svetovej konferencii žien v Pekingu v roku 1995. Práva žien sa ale vo Švajčiarsku presadzovali pomalšie ako v iných vyspelých európskych krajinách. Volebné právo žien bolo vo Švajčiarsku ústavne zakotvené až v roku 1971. V roku 1981 bol do švajčiarskej ústavy prvýkrát zahrnutý princíp rovnosti medzi mužom a ženou a Nové manželské právo v roku 1988 zrovnoprávnilo ženy a mužov, pričom z manželského práva bolo vylúčené ustanovenie, podľa ktorého je muž hlavou rodiny a žena musí viesť domácnosť. Rovnosť mužov a žien bola vo švajčiarskej ústave oficiálne zakotvená v roku 1988 v čl. 8 Spolkovej ústavy.

⁷ Preklad autorky

Tento článok zaväzuje k právnemu a skutočnému napĺňaniu rovnosti a zahŕňa tiež individuálne právo na rovnakú mzdu a rovnocennú prácu mužov a žien (porov.

<https://www.admin.ch/opc/de/classified-compilation/19995395/index.html#a8>). V roku 1988 Spolková rada založila *Spolkový úrad pre rovnosť mužov a žien (Eidgenössisches Büro für die Gleichstellung von Frau und Mann)* a v roku 1990 bolo vo všetkých kantónoch zavedené volebné a hlasovacie právo žien. V roku 1996 vstúpil do platnosti *Zákon o rovnosti (Gleichstellungsgesetz)*, ktorého cieľom bolo odstrániť akúkoľvek diskrimináciu žien v pracovnej oblasti. Tento zákon v súčasnom znení zakazuje akúkoľvek priamu alebo nepriamu diskrimináciu kvôli rase, pohlaviu, veku, jazyku, sociálnemu postaveniu, spôsobu života, svetonázoru, vierovyznaniu, svetonázoru či telesnému alebo duševnému postihnutiu.

Pokiaľ ide o inštitucionálny rámec rodovej rovnosti vo Švajčiarsku, od 80. rokov 20. storočia sa v oblasti štátnej správy vytvorili inštitúcie a úrady pre rovnosť žien a mužov, ktoré rôznym spôsobom podporovali a podporujú uplatňovanie a dodržiavanie princípov rovnosti na federálnej úrovni. Tie fungujú dodnes ako kompetenčné centrá najmä pri riešení otázok týkajúcich sa pohlaví. Ich ťažiskom je väčšinou podporovanie rovnosti mužov a žien v pracovnom prostredí. Patria k nim napr. *Federálny úrad pre rovnosť žien a mužov (Eidgenössisches Büro für die Gleichstellung von Frau und Mann)*, ktorý koordinuje uplatňovanie medzinárodných záväzkov vo vzťahu k rovnosti pohlaví vo Švajčiarsku. Ďalej je to *Federálna komisia pre ženské otázky (Eidgenössische Kommission für Frauenfragen)* a zoskupenie verejných inštitúcií *Švajčiarska konferencia splnomocnencov/splnomocnenkýň (Schweizerische Konferenz der Gleichstellungsbeauftragten)*, ktoré sa zaoberajú rôznymi otázkami zrovnoprávnenia na federálnej, kantonálnej a obecnej úrovni. Na uplatňovanie rovnosti ale dozerajú aj iné úrady na kantonálnej a komunálnej úrovni.

V júni 1999 vznikol v súlade s akčnou platformou OSN *Akčný plán Švajčiarska na uplatňovanie rovnosti mužov a žien (Gleichstellung von Frau und Mann : Aktionsplan der Schweiz 1999 - 2014)*. V roku 2014 bol prijatý *Národný program na podporu rovnosti*, ktorý formuloval stratégie na štátnej, kantonálnej a obecnej úrovni. Podpísaním *Charty rovnosti žien a mužov* v roku 2006 sa zaviazali aj švajčiarske mestá a obce vypracovať akčný plán uplatňovania rovnosti mužov a žien a stratégie *gender mainstreaming*, *gender assessment* a *gender budgeting*. V Berne napr. v súčasnosti platí *Akčný plán 2019 – 2022 na zrovnoprávnenie žien, mužov a LGBTIQ-osôb (Aktionsplan 2019 – 2022 zur Gleichstellung von Frauen und Männern und von LGBTIQ-Menschen)*.

Prvé usmernenia a odporúčania týkajúce sa používania nesexistického jazyka vznikli vo Švajčiarsku v 80. rokoch 20. storočia. Vo feministických kruhoch a jazykovedných spolkoch sa o rovnoprávnom zaobchádzaní mužov a žien v jazyku začalo diskutovať už v 70. rokoch 20. storočia, trvalo ale dlhšiu dobu, kým sa táto problematika preniesla aj do sféry jazyka verejnej správy a práva. V roku 1981 bol vo švajčiarskej ústave referendum prijatý *Článok o rovnoprávnom zaobchádzaní* (Gleichstellungsartikel, článok 8 ods. 3). Problematika rodovo citlivého vyjadrovania sa dostala do povedomia ale len koncom 80. rokov, keď vznikla pracovná skupina poverená vypracovaním pravidiel na uplatňovanie rodovo vyváženého jazyka vo verejnej sfére. V roku 1991 vyšla správa *Rovnaké zaobchádzanie so ženou a mužom v právnom a administratívnom jazyku* (*Sprachliche Gleichbehandlung von Frau und Mann in der Gesetzes- und Verwaltungssprache*), v ktorej sa poukazovalo na možnosti a hranice používania rodovo vyváženého jazyka a opisovali sa kreatívne riešenia na rodovo citlivé vyjadrovanie pre tri švajčiarske úradné jazyky (porov. Adamzik a Alghisi, 2017). Snahou bolo najmä obmedziť používanie generického maskulina a umožniť uplatnenie rôznych stratégií na rodovo vyvážené používanie jazyka. V roku 1993 Spolková rada ustanovila, že odporúčania tejto správy by sa mali zásadne implementovať do jazyka verejnej správy a právneho jazyka, pričom mali byť záväzné pre všetky texty vydávané v nemčine (Schweizerischer Bundesrat, 1993). Na základe tejto požiadavky boli následne vypracované usmernenia pre tri hlavné úradné jazyky: najskôr vzniklo usmernenie v nemeckom jazyku (Schweizerische Bundeskanzlei, 1996), potom nasledovalo usmernenie vo francúzskom jazyku (Chancellerie fédérale, 2000) a nakoniec v talianskom jazyku (Cancelleria federale, 2012). Rodovo vyvážené vyjadrovanie bolo vo Švajčiarsku právne zakotvené v Jazykovom zákone (SpG) v článku 7 v roku 2007.⁸ V roku 2009 Spolková kancelária v spolupráci s vysokou školou v Zürichu vypracovala usmernenie s názvom *Geschlechtergerechte Sprache* v rozsahu 192 strán a označila používanie generického maskulina a texty, v ktorých sa nepoužíva rodovo vyvážený jazyk, za nezodpovedajúce (*Geschlechtergerechte Sprache*, 2009). V usmernení sa odporúča používať rodovo neutrálne formulácie alebo dvojité označovanie osôb. Toto usmernenie platí dodnes v nezmenenej forme a ponúka sa ako vzor pre ďalšie príručky na rodovo vyvážené používanie jazyka v nemeckom jazyku. V júni 2021 vydala Spolková kancelária aktualizované

⁸ V roku 2010 bol tento zákon v čl. 2 a odseku 1 upresnený, všetky úradné publikácie a texty určené pre verejnosť musia byť formulované vecne, zrozumiteľne a rodovo vyvážené.

usmernenie, v ktorom sa odporúča, aby sa v nemeckých administratívnych a právnych textoch na rodovo vyvážené označovanie osôb nepoužívali novovytvorené jazykové formy (tvary podstatných mien s hviezdičkou, podčiarkovníkom, bodkou a dvojbodkou).

3.2 Legislatívny a inštitucionálny rámec rodovej rovnosti a rodovo vyvážený jazyk na Slovensku

Problematika rodovej rovnosti sa na Slovensku dostala do pozornosti najmä po vstupe Slovenskej republiky do EÚ. So zreteľom na historický a spoločenský kontext je tu politika zameraná na rodovo vyvážený jazyk menej rozvinutá ako v nemecky hovoriacom prostredí. Pokiaľ ide o legislatívny rámec rodovej rovnosti na Slovensku, relevantný je najmä tzv. *Antidiskriminačný zákon*, ktorý explicitne pomenováva príčiny diskriminácie v článku 2. Ako napovedá samotný názov, zákon upravuje zásadu rovnakého zaobchádzania vo vymedzených oblastiach. Preberá právne akty Európskej únie a sústreďuje sa na uplatňovanie tejto zásady v sociálnom zabezpečení, zdravotnej starostlivosti, poskytovaní tovarov a služieb, vo vzdelávaní, v pracovnoprávných vzťahoch a obdobných právnych vzťahoch. Zákon rozlišuje niekoľko spôsobov diskriminácie, požiadavku na používanie rodovo vyváženého jazyka, ale neustanovuje explicitne. Terkanič poukázal na to, že používanie sexistického jazyka v rôznych situáciách môže naplniť (alebo nenaplniť) predpoklady rôznych spôsobov diskriminácie. Sexistický jazyk sa podľa neho chápe ako typ diskriminačného jazyka, ktorý sa spája napríklad s vylučovaním, trivializáciou či znevažovaním (zväčša) žien. Môže sa prejavovať mnohými spôsobmi, medzi ktoré patrí aj absencia pomenovania žien v jazyku (označovanie mužským gramatickým rodom, napr. politici), asymetrické označovanie (napríklad žena premiér) či stereotypné označovanie (zdravotná sestra, lekár – porov. Terkanič, 2014 v Cviková a kol., 2014). Keď je použitie sexistického jazyka voči osobe obzvlášť dehonestujúce, môže dôjsť k zásahu do práva na ochranu osobnosti podľa § 11 a nasl. Občianskeho zákonníka. Novela zákona č. 307/2014 umožňuje prijímať *dočasné vyrovnávacie opatrenia*, teda opatrenia zamerané na určité znevýhodnené skupiny s cieľom vyrovnávania existujúcich nerovností. Zákaz diskriminácie na základe pohlavia a povinnosť rovnakého odmeňovania pre ženy a mužov za rovnakú prácu alebo prácu rovnakej hodnoty je zakotvená aj v *Zákonníku práce* a v iných relevantných právnych predpisoch. Strategické uchopenie presadzovania rodovej rovnosti na Slovensku bolo a je zakotvené najmä v *Celoštátnej stratégii rovnosti žien a mužov a rovnosti príležitostí v Slovenskej*

republike na roky 2021 – 2027 , v Akčnom pláne rovnosti žien a mužov a rovnosti príležitostí na roky 2021 – 2027 a tiež v Celoštátnej stratégii ochrany a podpory ľudských práv. Špecifická pozornosť sa venuje riešeniu problematiky násillia na ženách ako formy rodovo podmieneného násillia. V súčasnosti sa pripravuje nový *Národný akčný plán pre prevenciu a elimináciu násillia na ženách na roky 2022 – 2027*.

Inštitucionálne mechanizmy na presadzovanie rodovej rovnosti sa na Slovensku vytvárali od začiatku 90. rokov 20. storočia. Tieto mechanizmy menili svoju pôsobnosť a s výmenou vlád došlo viackrát k zmene ich názvu, oslabeniu alebo zrušeniu. Rôzne podporné inštitúcie však nikdy nezastávali status porovnateľný s inštitúciami vo vyspelejších krajinách EÚ. Prvá vláda **Roberta Fica** zriadila v roku 2007 *Radu vlády pre rodovú rovnosť*, ktorej úlohou bolo presadzovať v politike rovnoprávnosť žien a mužov ako dôležitý faktor rozvoja demokracie a realizácie ľudských práv tak, aby sa naplnili záväzky vyplývajúce z Lisabonskej stratégie, ako aj z medzinárodných zmlúv. Mala za úlohu navrhovať opatrenia a usmerňovať činnosti zamerané na podporu rodovej rovnosti s cieľom predchádzať diskriminácii z dôvodu pohlavia. Uznesením vlády **Ivety Radičovej** bol v roku 2011 schválený nový štatút *Rady vlády SR pre ľudské práva, národnostné menšiny a rodovú rovnosť*, ktorá pôsobí dodnes (porov. <https://www.radavladyp.gov.sk/>). V roku 2001 bolo na Filozofickej fakulte UK v Bratislave založené *Centrum rodových štúdií*, ktoré sa ako prvá inštitúcia na akademickej pôde primárne začala venovať výskumno-vzdelávacím aktivitám v odbore rodové štúdiá. Pre napĺňanie ekonomických, sociálnych a environmentálnych cieľov sú od vstupu Slovenska do EÚ v roku 2004 dôležitým doplnkovým nástrojom eurofondy. Horizontálne princípy majú vo všeobecnosti za úlohu zabezpečiť dosiahnutie definovaných cieľov, ktoré sa týkajú viacerých oblastí národného strategického dokumentu *Partnerskej dohody SR na roky 2021 – 2027*. Okrem uvedených strategických dokumentov a programov je v Slovenskej republike problematika rodovej rovnosti rozpracovaná aj v špeciálnej legislatíve. Ústava SR v čl. 12 zabezpečuje základné práva nasledovným spôsobom: „Základné práva a slobody sú zaručené na území Slovenskej republiky všetkým bez ohľadu na pohlavie, rasu, farbu pleti, jazyk, vieru a náboženstvo, politické, či iné zmýšľanie, národný alebo sociálny pôvod, príslušnosť k národnosti alebo etnickej skupine, majetok, rod alebo iné postavenie. Nikoho nemožno z týchto dôvodov poškodzovať, zvyhodňovať alebo znevýhodňovať.“

Pokiaľ ide o uplatňovanie rovnosti rodov v jazyku, na Slovensku sa tejto

problematike venuje podstatne menšia pozornosť ako v nemecky hovoriacich krajinách. Do centra záujmu sa táto problematika dostala najmä v posledných dvoch desaťročiach v dôsledku rodovej politiky EÚ, najmä stratégie *gender mainstreamingu*. V porovnaní s nemecky hovoriacimi krajinami u nás zatiaľ neexistuje príslušná legislatíva resp. zákony, ktoré by zahŕňali požiadavku obmedzovania sexistického jazyka, resp. uplatňovania rodovo inkluzívneho jazyka v konkrétnych oblastiach. Ani tzv. Antidiskriminačný zákon neustanovuje túto požiadavku explicitne. Na Slovensku však vznikli viaceré čiastkové mimovládne iniciatívy zamerané na odhaľovanie a prevenciu diskriminácie v jazyku. Zväčša ide o analýzy na základe monitoringu médií, ako napr. monitoring médií zameraný na násilie páchané na ženách, ktorý realizovalo združenie žien Fenestra (ASPEKT 2002), monitoring médií v oblasti (anti)diskriminácie (Občan a demokracia 2009), alebo odporúčania pre ne sexistické zobrazovanie v médiách (napr. Kradmá ruka feministky rozvažuje za plentou – ASPEKT, 2007), Ružový a modrý svet, Rodové stereotypy a ich dôsledky (ASPEKT – Občan a demokracia, 2003). Za jednu z najvýznamnejších iniciatív na zviditeľnenie tejto problematiky na Slovensku možno v posledných rokoch považovať vydanie publikácie s názvom *Analýza významu a možnosti používania rodovo vyváženého jazyka* v roku 2014, ktorá sa zaoberá vybranými otázkami súvisiacimi s používaním rodovo vyváženého jazyka na Slovensku (Cviková a kol., 2014). Publikácia vznikla v rámci úlohy národného projektu Inštitútu rodovej rovnosti *Sociolingvistický výskum a manuál rodovo citlivého jazyka*. Odbornú garanciu nad projektom mal odbor rodovej rovnosti a rovnosti príležitostí Ministerstva práce, sociálnych vecí a rodiny SR. Ďalšiu iniciatívu na zviditeľnenie daného javu predstavuje príručka s názvom *Ako používať rodovo vyvážený jazyk. Možnosti, otázky, príklady*, ktorá obsahuje okrem všeobecného diskurzu k rodovej problematike aj príklady a podnety na uplatňovanie rodovo vyváženého jazyka v slovenčine vo verejnej sfére. Kolektív autorov a autoriek napr. v kapitole s názvom *Podpísal by muž zmluvu, ktorá by ho nazývala zamestnankyňou?* poukázal na to, že mnoho uchádzačiek o prácu sa na Slovensku stretáva s diskriminačnými pracovnými zmluvami, v ktorých sa im ponúka označenie: „zamestnanec“ alebo „pracovník“. Konštatujú, že označenie osôb vstupujúcich do zmluvných vzťahov výlučne v mužskom rode rodovú neutralitu nezabezpečuje, takže aj zmluva môže diskriminovať. Problematika zmluvných vzorov v slovenčine býva podľa autorov príručky príčinou rodovej nevyváženosti v rôznych zmluvných oblastiach, obchodnoprávných alebo občianskoprávných (porov. Cviková a kol., 2014). Záujem o problematiku rodovo vyváženého jazyka na Slovensku sa

odráža aj v rôznych etických kódexoch, vnútropodnikových pravidlách, prípadne súkromnoprávných zmluvách, dohodách či iných dokumentoch, ktoré sa ale zväčša nedostávajú do vedomia širšej verejnosti (porov. Terkanič, 2014 v Cviková a kol., 2014). Príkladom rastúceho záujmu o rodovo vyvážené vyjadrovanie môže byť na Slovensku aj činnosť *Rady pre reklamu, orgánu etickej samoregulácie reklamy*. Rada združuje subjekty, ktoré aktívne vstupujú do procesu marketingovej komunikácie. V roku 2014 prijalo Valné zhromaždenie Rady pre reklamu viacero zmien svojho etického kódexu, na základe ktorého posudzuje Arbitrážna komisia Rady pre reklamu sťažnosti na reklamy. Medzi tieto zmeny patrí aj doplnenie článku 11, odsek 1 etického kódexu o požiadavku rodovo vyváženého jazyka. Ako sme už uviedli, používanie rodovo vyváženého jazyka sa snaží podporovať aj Rada Európy, ktorá vydáva rôzne usmernenia a príručky vo všetkých úradných jazykoch.

Záver

S intenciou poskytnúť náhľad na politické aj právne pozadie problematiky rodovej rovnosti s akcentom na rodovo inkluzívny jazyk v nemecky hovoriacich krajinách a na Slovensku sme v štúdií venovali pozornosť najskôr legislatíve na úrovni Európskej únie, OSN a Rady Európy, pretože pre Slovensko, Nemecko, Rakúsko a Švajčiarsko vyplývajú záväzky v oblasti rovnoprávnosti žien a mužov predovšetkým z členstva v týchto organizáciách. Členské štáty týchto medzinárodných organizácií sa zaviazali naplňať spoločné ciele, ku ktorým patrí aj odstraňovanie nerovnosti žien a mužov a presadzovanie rovného zaobchádzania so všetkými ľuďmi bez ohľadu na ich pohlavie a rod. V súlade so stanoveným cieľom sme následne poukázali na inštitucionálny a legislatívny rámec rodovej rovnosti s akcentom na používanie rodovo inkluzívneho jazyka v Nemecku, Rakúsku, Švajčiarsku a na Slovensku. Z analýzy je zrejmé, že v nemecky hovoriacich krajinách a na Slovensku sa v súlade s medzinárodnou a európskou rodovou politikou v súčasnosti uplatňuje rodová politika prostredníctvom rôznych nástrojov. K dôležitým nástrojom na presadzovanie princípov rodovej rovnosti patrí *gender mainstreaming*, cieľom ktorého je dosiahnuť rovnoprávne postavenie žien a mužov a zaviesť rovné príležitosti do všetkých oblastí politiky, správy a organizácie v snahe posilniť demokraciu a sociálnu spravodlivosť. Aktuálny legislatívny rámec uplatňovania nástrojov *gender mainstreamingu* v EÚ predstavuje *Akčný plán EÚ pre rodovú rovnosť (GAP III) na roky 2021 – 2025*, ktorý, vychádzajúc zo stratégie EÚ pre rodovú

rovnosť na roky 2020 – 2025, vyzýva na rodovú rovnosť vo svete a dopĺňa stratégiu pre rovnosť LGBTIQ osôb na roky 2020 – 2025. Ciele a opatrenia na dodržiavanie rodovej rovnosti ustanovené v tomto akčnom pláne platia ako záväzné pre všetky členské krajiny EÚ, pričom Nemecko, Rakúsko a Slovensko plnia stanovené ciele v rámci aktuálne platných národných akčných plánov. Švajčiarsko síce nie je členským štátom EÚ, od roku 1999 ale systematicky uplatňuje program zrovnoprávnenia žien a mužov v zmysle *gender mainstreamingu*, pretože pre neho vyplývajú záväzky z členstva v OSN a Rade Európy. Pojem *gender mainstreaming* je relevantný aj vo vzťahu k problematike rodovo inkluzívneho jazyka, ktorú sme skúmali na pozadí európskej rodovej politiky, pretože ako kľúčový nástroj na presadzovanie princípov politiky rodovej rovnosti zahŕňa rôzne aspekty, ku ktorým patrí aj rodovo inkluzívny jazyk. Slovensko ako členská krajina EÚ síce uplatňuje rodovú politiku s využitím všetkých nástrojov v súlade s európskou rodovou politikou, problematike rodovo inkluzívneho jazyka je tu však venovaná menšia pozornosť ako v nemecky hovoriacich krajinách, kde sa pod vplyvom feministickej a genderovej lingvistiky, ako aj medzinárodnej a Európskej rodovej politiky, používajú rôzne stratégie na rodovo citlivé vyjadrovanie a vytvorili sa aj špecifické tvary podstatných mien na rodovo vyvážené označovanie osôb. V posledných desaťročiach tu pre rôzne oblasti vznikli početné usmernenia na používanie rodovo inkluzívneho jazyka, ktoré zásadne ovplyvnili aj vývoj súčasného nemeckého jazyka (porov. Štefaňáková, 2020). Ako sme uviedli v kapitole 3, prvé pokyny a odporúčania týkajúce sa rodovo vyváženého jazyka pre nemčinu vznikli v Nemecku. V roku 1980 boli vydané *Usmernenia na zamedzenie používania sexistického jazyka (Richtlinien zur Vermeidung des sexistischen Sprachgebrauchs)* a na žiadosť UNESCO vzniklo v roku 1993 odporúčanie s názvom *Jeden jazyk pre obidve pohlavia – pokyny pre nesexistické používanie jazyka (Eine Sprache für beide Geschlechter – Richtlinien für einen nicht-sexistischen Sprachgebrauch)*, v ktorom autori apelovali najmä na tvorcov právnych textov, rôznych nariadení, formulárov, pracovných inzerátov, učebníc, rozhlasových a televíznych textov, aby používali rodovo vyvážený jazyk. Následne vznikli aj ďalšie usmernenia a odporúčania, ktoré platia dodnes. K snahám o rodovo vyvážené používanie nemeckého jazyka sa pridalo aj Rakúsko a Švajčiarsko. V roku 1987 vydalo Ministerstvo sociálnych vecí v Rakúsku prvé usmernenie s názvom *Lingvistické odporúčania o rovnakom zaobchádzaní žien a mužov v jazyku verejnej sféry (Linguistische Empfehlungen zur sprachlichen Gleichbehandlung von Frau und Mann im öffentlichen Bereich)*. V nadväznosti na to vznikli ďalšie odporúčania vo forme príručiek alebo brožúr a na univerzitách sa

vytvorili pracovné skupiny, ktoré formulovali a vydávali návody na používanie rodovo vyváženého jazyka. Tie sú na univerzitách dodnes záväzné pri formulovaní oficiálnych dokumentov, vyhlásení, pokynov a usmernení pre študentov či študijného poriadku. V rokoch 2000 až 2002 rakúska spolková vláda prijala niekoľko smerníc, podľa ktorých sa v zmysle stratégie *gender mainstreamingu* musí venovať osobitá pozornosť uplatňovaniu rodovo vyváženého jazyka vo všetkých rezortoch. Vo **Švajčiarsku** vznikli prvé usmernenia a odporúčania týkajúce sa používania nesexistického jazyka v 80. rokoch 20. storočia a v roku 1981 bol vo švajčiarskej ústave referendum prijatý *Článok o rovnoprávnom zaobchádzaní (Gleichstellungsartikel, článok 8 ods. 3)*. Významným krokom bolo v roku 1991 najmä vydanie správy *Rovnaké zaobchádzanie so ženou a mužom v právnom a administratívnom jazyku (Sprachliche Gleichbehandlung von Frau und Mann in der Gesetzes- und Verwaltungssprache)*, v ktorej sa opisovali kreatívne riešenia na používanie rodovo vyváženého jazyka pre tri švajčiarske úradné jazyky s cieľom obmedziť používanie *generického maskulina*. V roku 1993 Spolková rada ustanovila, že odporúčania tejto správy by sa mali zásadne implementovať do jazyka verejnej správy a právneho jazyka, pričom mali byť záväzné pre všetky texty vydávané v nemčine.

Na rozdiel od nemecky hovoriacich krajín na Slovensku zatiaľ neexistujú zákony ani predpisy, ktoré by explicitne ustanovovali používanie rodovo vyváženého jazyka v príslušných oblastiach. Systematicky sa nepresadzuje ani používanie inkluzívneho jazyka v komunikácii vo verejných inštitúciách alebo v oficiálnych textoch. Táto problematika sa dodnes zviditeľňuje väčšinou len prostredníctvom rôznych čiastkových iniciatív, etických kódexov, vnútropodnikových pravidiel, prípadne súkromno-právnych zmlúv, dohôd či iných dokumentov. Významným krokom je ale vznik odborných publikácií, ktoré túto problematiku analyzujú z rôznych aspektov.

I keď na používanie rodovo inkluzívneho jazyka panujú rôzne názory, len málokto si dnes dovoľí spochybňovať opodstatnenosť zviditeľňovania a zobrazovania rodov v jazyku. Problematika rodovo inkluzívneho jazyka nie je len lingvistickou záležitosťou, ale do pozornosti sa čoraz viac dostáva ako jazykovo-politický fenomén v kontexte súčasnej medzinárodnej rodovej politiky a práva.

Literatúra:

- CVIKOVÁ, J. 2014. *Ako používať rodovo vyvážený jazyk. Možnosti, otázky, príklady*. Bratislava: Centrum vzdelávania MPSVR SR. [online] [cit. 2020-09-13] Dostupné na internete: http://www.ruzovyamodrysvet.sk/chillout5_items/1/5/9/9/1599_8a6542.pdf
- CVIKOVÁ, J. – JURÁŇOVÁ, J. – KOBOVÁ, Ľ. – MAĎAROVÁ, Z. – OSTERTÁGOVÁ, A. – SATINSKÁ, L. – VRÁBL'OVÁ, J. – TERKANIČ, M. 2014. *Analýza významu a možností používania rodovo vyváženého jazyka*. Bratislava: Centrum vzdelávania MPSVR SR, 183 s.
- DONČEVOVÁ, S. 2013. *Rodová politika: možnosti implementácie vo verejnej správe*. Trnava: Univerzita sv. Cyrila a Metoda v Trnave, 136 s. ISBN 978-80-8105-487-7
- FILADELFIOVÁ, J. – RADIČOVÁ, I. – PULIŠ, P. 2000. *Ženy v politike – dôsledok tranzície verejnej politiky?* Bratislava: MPSVR SR. ISBN 80-88991-12-9
- HÄBERLIN, S. - SCHMID, R. - WYSS, E. 1992. *Übung macht die Meisterin. Ratschläge für einen nichtsexistischen Sprachgebrauch*. München, 110 s. ISBN 3-88104-224-5
- KARGL, M. A KOL. 1997. *Kreatives Formulieren: Anleitungen zu geschlechtergerechtem Sprachgebrauch*. Wien: Bundeskanzleramt, Abt. Schriftenreihe der Frauenministerin.
- KEGYESNE SZEKERES, E. 2005. Sprachlicher Sexismus und sprachliches Gender mainstreaming im Fokus der Europäischen Sprachenpolitik. In *European Integration Studies*, Volume 4. Number 2(200), Miskolc, s. 25 - 44. [online] [cit. 2020-09-14] Dostupné na internete: <http://arranca.org/ausgabe/28/performing-the-gap>
- KOBOVÁ, Ľ. 2010. Feministické je politické: problémy feministickej politickej teórie. In: KICZKOVÁ, Z. – SZAPUOVÁ, M. – ZEZULOVÁ, J. *Úvod do rodových štúdií*. (Gender mainstreaming vo vzdelávaní na vysokej škole).
- MÜLLER, S. – FUCHS, K. 1993. *Handbuch zur nichtsexistischen Sprachverwendung in öffentlichen Texten*. Frankfurt am Main: Fischer, 1993. 240 s. ISBN 3596119448
- PIETRUCHOVÁ, O. – MAGUROVÁ, Z. 2011. *Metodická štúdia sledovania legislatívnych úprav rodovej rovnosti vo vybraných krajinách EÚ a aplikácia v právnom poriadku SR*. Centrum vzdelávania Ministerstva práce, sociálnych vecí a rodiny.
- SAMEL, I. 2000. *Einführung in die feministische Sprachwissenschaft*. 2. vyd. Berlin: Erich Schmidt Verlag. 2000. 247 s. ISBN 3-503-04978-9
- Geschlechtergerechte Sprache: Leitfaden zum geschlechtergerechten*

- Formulieren im Deutschen*. 2009. Bern: Bundeskanzlei, 2009, Version vom 31. Juli 2013, s. 15 – 17. [online]. [cit. 2021-09-21]. Dostupné na internete: https://www.bk.admin.ch/dam/bk/de/dokumente/sprachdienste/sprachdienst_de/leitfaden_geschlechtergerechte-sprache.pdf.download.pdf/leitfaden_geschlechtergerechtesprache.pdf
- SPENDER, D. 1980. *Man Made Language*. London: Pandora Press, 1980. 250 s. ISBN 978-0710006752
- ŠTEFAŇÁKOVÁ, J. 2020. *Rodovo symetrický jazyk v slovenskom a nemeckom jazykovom prostredí v kontexte európskej rodovej politiky a gender mainstreamingu*. Monografia. Banská Bystrica: Belianum. Vydavateľstvo UMB, 2020. 346 s. ISBN 9788055716978
- TANNEN, D. 1993. *Du kannst mich einfach nicht verstehen. Warum Männer und Frauen aneinander vorbeireden*. München: Wilhelm Goldmann Verlag, 1993. 359 s. ISBN 3442123496
- TOLSTOKOROVA, A. 2009. *Gender Equality in Language and Communication. Human Rights Perspective*. Prednesené na výročnom stretnutí International Communication Association 25. 5. 2009. [online] [cit. 2020-09-14] Dostupné na internete: http://citation.allacademic.com/meta/p_mla_apa_research_citation/0/1/3/4/4/pages13444/p13444-1.php
- TROMEL-PLÖTZ, S. – PUSCH, L. F. – HELLINGER, M. – GUENTHERODT, I. 1981. Richtlinien zur Vermeidung sexistischen Sprachgebrauchs. In *Linguistische Berichte* 71, s. 1 - 7. ISSN 0024-3930
- VALDROVÁ, J. 2006. *Gender a spoločnosť: (vysokoškolská učebnice pro nesociologické smery magisterských a bakalárských štúdií)*. 1. vyd. Ústí nad Labem: Univerzita J. E. Purkyně, 2006. 236 s. ISBN 80-7044-808-3
- WODAK, R. – FEISTRITZER, G. – MOOSMÜLLER, S. – DOLESCHAL, U. 1987. *Sprachliche Gleichbehandlung von Frau und Mann. Schriftenreihe zur sozialen und beruflichen Gleichstellung der Frau*. Wien: Bundesministerium für Arbeit und Soziales, 1987.